

társadalomtól a kisebbség emberi jogainak érvényesítését. Sokat tanultunk a vietnami háborúból is, abból tudniillik; miként jött rá Amerika arra, hogy a háború elhibázott lépés volt, s miként alakult át szinte szemünk láttára az egész ország mozgalommá, mely sikerrel igyekezett rákényszeríteni kormányzatát, hogy hagyja abba a háborút.

Kérded: miként látom követendő utunkat onnan? Csak saját utunkként, a magunk magyar útjaként. Mitől óvnam nemzetünket? A szolgálai másolástól. A behódoló, balek módon kiszolgáló, kritikátlan utánzástól. Megtapasztaltuk már, hogy mennyi tragédia, vérvesztés, nyomorúság származik a ránk erőszakolt modellek kényszerű átvételéből. Azt is megtapasztaltuk, hogy mennyire embertelenítő hatása van egy-egy társadalmi szektor, intézmény – legyen az politika, kormány, katonaság, üzlet, vallás, ideológia, rendőrség, hivatal, média – túl nagy hatalmának, ne adj' isten: teljhatalmának, egyeduralkodásának.

Ne egészben és változatlanul követendő modelleknek tekintjük a Nyugat demokratikus, szabad kereskedelmű társadalmait, hanem levonható tanulságok tárházának. Kísérleti laboratóriumoknak. Sikeres és sikertelen módszerek bemutatójának, hogy a legsikeresebbekből egyet-egyét a mi valóságainkhoz alakítva alkalmazhassunk. És ne hagyjuk, hogy egyetlen intézmény – bármelyik is legyen az – szabja meg, határozza meg számunkra világképünket, követendő utainkat, terveinket, fogalmainkat, tehát: valóságunkat. Tegnapelőtt az egyházi hierarchia dominált. Tegnap a párt-rendőrállam egyeduralkodott. Ma a politika túlsúlyos. Holnap ne az üzlet diktáljon!

Szabadságunk rendjét – tehát emberséges jövőnket – a magunk módján, Közép- és Kelet-Európát is figyelembe véve, de a nekünk legmegfelelőbb formájúra, a rohanva változó világra is tekintettel, de nemzeti és demokratikus hagyományainkra is építkezve a saját képünkre és hasonlatosságunkra kell megalkotnunk. Ehhez jogunk van, és erre most lehetőséget is nyitott történelmünk. Joggal elvárhatják tőlünk az eljövendő nemzedékek is, hogy mi most bölcsen és bátran éljünk e jogunkkal és lehetőségünkkel.

Reke György

A szlovákiai magyar nemzetrészt szolgálatában

KÉT ÚJABB KIADVÁNY ZALABAI ZSIGMOND ÖSSZEÁLLÍTÁSÁBAN

Akik figyelemmel kísérik az utóbbi évtizedekben a Szlovákiában napvilágot látott magyar nyelvű publikációkat, azok – az Új Szótól az Irodalmi Szemlén át a különböző könyvkiadóknál megjelent kötetekig – gyakran találkozhatnak *Zalabai Zsigmond* nevével, ezenkívül a magyarországi folyóiratok hasábjain is olvashatjuk közleményeit. Zalabai Zsigmond a szlovákiai magyar tudományosság középnemzedékének az egyik legtermékenyebb szerzője. Alkotói tevékenysége szerteágazó, kutatási tematikája sokszínű.

Kutatómunkájának középpontjában kétségtelenül az irodalom áll, ezt jelzik irodalomkritikai művei (A vers túloldalán; Mérlegpróba), az idén immár harmadik kiadásban, a pozsonyi Kalligram és az Akadémiai Kiadó közös vállalkozásában megjelenő stilsztikai-irodalomelméleti-poétikai monográfiája (*Tűnődés a trópusokon*) és a régi magyar irodalommal foglalkozó kiadványai (Szeneci Molnár Albert: *Szorgos adósa vagyok hazámnak*; Baróti Szabó Dávid: *Jer, magyar lantom*). Vizsgálódásainak sokoldalúságát jól mutatják szülőfalujáról, Ipolypásztóról írott monográfiái (*Mindenekről számot adok; Hazahív a harangszó*), amelyek joggal vívták ki a történészek, néprajzosok és más szakemberek elismerését is.

Munkásságában, szervezői, szerkesztői tevékenységében fontos helyet foglalnak el azok az antológiák, dokumentumgyűjtemények, különböző témájú összeállítások, amelyek a szlovákiai magyar nemzetrész szolgálatában, szülőföldismeretének gazdagításában, azonosság- és magyarságtudatának formálásában, erősítésében – egytől egyig – pótolhatatlan szerepet töltenek be, s így maradandó értéket jelentenek (*A Csallóköztől a Bodroghöz; A hűség nyelve*). Ilyen jellegű és értékű az alábbiakban ismertetett két újabb kötete, a *Mit ér a nyelvünk, ha magyar?* és a *Magyar jeremiád* is. Mindkét kiadvány – a korábban megjelent összeállításokkal együtt – nagyban hozzájárulhat a szlovákiai magyarság jövőbe vetett hitének, reményeinek erősítéséhez, fennmaradásának megőrzéséhez.

MIT ÉR A NYELVÜNK, HA MAGYAR?

A „táblaháború” és a „névháború” szlovákiai magyar sajtódokumentumaiból
1990–1994

Összeállította, az előszót és a jegyzeteket írta

ZALABAI ZSIGMOND

A kisebbségben élő néprészlegek – létszámuktól, a gazdasági, földrajzi, kulturális és politikai körülményeiktől függően – mindenütt a világon különbözőképpen vannak kitéve a többségi nemzet hatásának. Az idő, a folyamatos együttélés szakadatlanul a többség – egyébként már meglévő – helyzeti előnyeit nemcsak hogy újratereinti, hanem fokról fokra általában növeli is. Ezt a folyamatot a kisebbség és a többség részéről különböző eszközökkel befolyásolni lehet. Öntudatos, önbecsülő, nyelvéhez és hagyományaihoz ragaszkodó kisebbség valamelyest csökkenteni, ellensúlyozni tudja a többség beolvasztó hatását; a hatalmat birtokló, államalkotó nemzet viszont – pl. igazságtalan nyelv- és oktatáspolitikával, kieroszakolt törvényekkel, különféle, ravaszul kimódolt gazdasági, közigazgatási intézkedésekkel – gyorsíthatja a kisebbség létszámának, szerepének – inkább előbb, mint utóbb bekövetkező – csökkenését. Mindenfajta jogi mérce és erkölcsi norma szerint elvitathatatlanak kell(ene) lennie, hogy a törvények és a pártatlan kívülállók egyaránt a védekezésre szoruló gyengét támogassák, vele rokonszenvezzenek. Persze az is megesett s megesik – a IX. század története nem egy példát mutat rá egészen napjainkig –, hogy a kívülállók közömbösek, érzéketlenek a kisebbségben élők gondjai, nehézségei iránt.

A kisebbségi helyzet problémái a magyarságot is érintik, mégpedig nem is csekély mértékben, hiszen rajtunk kívül alig van még egy olyan nép, amelynek minden harmadik sarja – saját akaratából vagy attól függetlenül, szülőföldjén maradván – hazájától elszakítva él, többségét tekintve a szomszédos országokban, kisebb része még szétszórtabban – Európától a tengerentúlig – egészen távoli államokban. Ennek az lett a következménye, hogy a kisebbségi helyzetű magyarság előbb-utóbb (az amerikai magyarok

egy része már több mint száz éve, a szomszédos országok magyar népessége pedig (Trianon óta) fokozatosan – egyénenként természetesen eltérő mértékben – a kétnyelvűség állapotába került. Ez történt a szlovákiai magyar nemzetrésszel is.

Egészen természetes, hogy az anyaországtól elszakított felvidéki magyarok – más állam keretei középette is – igyekeznek nyelvüket, hagyományaikat, anyagi és szellemi kultúrájukat megőrizni. Ha ezen törekvésükben akadályoztatva érzik magukat, érthető és természetes, hogy alapvető emberi jogaikért szót emelnek. Ilyen erőteljes, szinte ösztönös nemzetiségi összefogás négy-öt évvel ezelőtt bontakozott ki, az 1990 októberében elfogadott szlovákiai nyelvtörvény ugyanis „olyan elemi erejű, megsokszorozódottan szűnni nem akaró, visszhangképpen jelentkező sajtóbeli reagálást, »hangosan gondolkodás«-t váltott ki, amely (eltekintve talán az emlékezetes 1965-ös csallóközi árvíz közírói átélésétől) szinte egyedülálló az 1948 utáni szlovákiai magyar publicisztika történetében”. Sokan érezték úgy – amint az a könyv hátulsó borítólapján olvasható –, hogy a szóban forgó nyelvtörvény a „nemzetiségi magyarok számára nem törvényességet, hanem *nyelvtörvénytelen*séget szült. Nemhogy lezárta volna a korábbi időszakban ki-robbant »nyelvháború«-t, hanem újabb és újabb feszültségek, ádáz parlamenti viták, szenvedélyes (és szlovák részről gyakran hisztérikus) sajtóhadjáratok, szűnni nem akaró politikai-társadalmi konfrontációk forrása lett. A nyelvtörvény abban a változtatban, ahogy azt – igaz, tudjuk: kényszerből, két rossz közül a kisebbiket választva – a jobb érzésű szlovák demokraták akkor még kormányon levő serege s a magyar képviselők zöme is elfogadta, a nemzetiségi konfrontációkra törekvő mečiar-i korszakban nem hozott, nem is hozhatott magával nyelvi békét. Ellenkezőleg: elindítója lett két újabb »nyelvháború«-nak: a helységnevek magyar használatával kapcsolatos »*táblaháború*«-nak, illetve a személynevek magyar anyakönyvezési lehetősége és használata körül ki-robbant »névháború«-nak.”

A *Mit ér a nyelvünk, ha magyar?* című kötet az 1990 és 1994 nyara közötti időben megjelent sajtódokumentumok alapján mutatja be azokat a politikai, parlamenti és publicisztikai csatározásokat, melyeket a „*táblaháború*” és a „*névháború*” váltott ki. A „*táblaháború*” ki-robbanásának oka az 1948-ban – a Beneš-féle dekrétumot követő jogfosztottság korában – bevezetett egyik rendeletre vezethető vissza, amely 720 szlovákiai település nevének megváltoztatását írta elő. Az érintett helységeknek mintegy a felében magyarok laktak, olyanok, akiket kollektív bűnösséggel bélyegeztek meg, s akiknek akkoriban jogaik sem voltak. A magyarság körében joggal váltott ki visszatetszést – többek között – az olyan módszerű helységnevé-változtatás, amikor pl. híres szlovák személyiségekről neveztek el bizonyos településeket úgy, hogy a névadóknak az égvilágon semmi kapcsolata sem volt a szóban forgó várossal vagy községgel. Így lett például Ludovít Stúrról, a híres politikusról és íróról *Párkány* neve *Stúrovo*. *Fónod Zoltán* – a kötetben is megtalálható írásában – a következőképpen vélekedik a településnevek megváltoztatásának okáról és a helységnevek értékéről, szerepéről: „Az eredendően nacionalista és történelemhamisító aktus jellegzetességeihez tartozott, hogy mindenáron új neveket akartak produkálni, elfeledtetni Dél-Szlovákia magyar jellegét. [...] Itt kezdődött a történelemhamisítás, a helységnevé-törvénytelenység, melynek a mai napig szenvedő részesei vagyunk. Az ősi névhez való ragaszkodás egyébként természetes, hiszen ez a történelem nem magyar, német, szlovák vagy cseh, hanem elsősorban európai. Maguk a szlovák helységek is ragaszkodnak az ősiséghez, miért kellene ezt a jogot a magyarlakta területeken elvitatni... Évszázadok, sőt évezredek történelme feszül, lélegzik egy-egy település-, mezsgyeelnevezésben, vízrajzi, helyrajzi, földrajzi meghatározásban” (172).

A *Helységnevek sorsa avagy a táblaháború és környéke* című fejezetben – bizonyos települések elnevezésének ügyében tartott népszavazásoktól a parlamenti pártok vitáin és Marcelháza lakóinak helytállásán át a kétnyelvű helységnévtáblák törvénybe foglalt elfogadásáig – a „táblaháború” sok-sok részletéről kap képet az olvasó. Végül a parlament bizonyos kompromisszummal szavazta meg a táblatörvényt, mégpedig „azzal a kitételrel, hogy a szlovák történelmi személyiségekről elnevezett községek népszavazás útján kérhetik, hogy feltüntethessék a község magyar nevét” (234).

A *Nomen est omen avagy nem ér a nevünk?* című fejezet a személynevek magyar nyelvű anyakönyvezése és használata körüli vitákat, az évekig tartó huzavonát idézi föl. A „névháború” végül is nem hiábavaló küzdelem volt, a névtörvény ugyanis kimondja: „Az a személy, aki a Szlovák Köztársaság területén élő valamely nemzeti kisebbség vagy etnikai csoport tagja, e törvény rendelkezéseivel összhangban jogosult kereszt- és vezetéknev-változtatási kérését bejegyeztetni az anyakönyvbe az adott nemzeti kisebbség vagy etnikai csoport nyelvén. A közzeti hivatal köteles ezen személy kérésének eleget tenni” (281). Ezzel lehetővé vált, hogy például az *Alžbeta, Zuzana, Čaba, Július, Štefan* helyett a nekik megfelelő magyar keresztnév, vagyis az *Erzsébet, Zsuzsanna, Csaba, Gyula, István* kerülhessen a hivatalos iratokba is, és az anyakönyvi bejegyzéskor (házasságkötés alkalmával, leánygyermek születésekor) a sokat vitatott *-ova* végződés (pl. *Nagyova, Tóthova*) a nem szlovák anyanyelvű állampolgárok számára többé nem kötelező, ha azt kérelmezik. – Fontos része a kötetnek a *Függelék avagy kis törvénytár* (317–344) és az *Utószó* is (345–352).

A *Mit ér a nyelvünk, ha magyar?* c. kiadvány értékes és fontos dokumentuma korunknak, azoknak a küzdelmeknek, amelyek a rendszerváltás utáni időkben a szlovákiai magyarság helyzetét jellemezték, és további sorsára is hatással lehetnek. A kötet anyagának összeállítása *Zalabai Zsigmond* hozzáértő munkáját, aktív tevékenységét dicséri. Elismerést érdemelnek továbbá mindazon intézmények is, amelyek e könyv kiadását anyagi hozzájárulásukkal segítették.

Bár a „táblaháború” és a „névháború” keserves harcok sora volt és rossz kicsengésű csatazajjal is járt, lényegében véve eredményesen zárult, s erőt adhat a szlovákiai magyar nemzetrész további küzdelmeihez. Hogy erre a későbbiekben is milyen nagy szükség lehet, azt jól érzékelteti *Zalabai Zsigmond* következő fejtegetése: „Nyelvtörvény- és név- és táblaháborúk után, de a szlovákiai magyar iskolarendszer, a nemzetiségi felsőoktatás, a kivivandó iskolaügyi és kulturális autonómia, a regionális önkormányzati rendszer további, nyelvi természetű gondokat (is) fölvető problémáinak szenvedélyektől mentes, racionális, szívós aprómunkát, kölcsönös toleranciát, többségi jóakaratot feltételező megoldása közepette szükségünk lesz arra az erőre, amelyről kötetünk tanúsodik, s amelynek birtokában igazzá válhat hitvallásunk: *Nyelvében él a nemzet – de még inkább a nemzetiség*” (7). (*Kalligram, 1995.*)

MAGYAR JEREMIÁD

Visszaemlékezések, versek, dokumentumok a deportálásról és a kitelepítésről,
1946–1948

Összeállította, a pályázati felhívást, a pályázatértékelő szövegeket
és a verskommentárokat írta

ZALABAI ZSIGMOND

Vox Nova Pozsony, 1995. 192 l.

A történelem örök igazságtalansága, hogy torz gondolkodású politikai, katonai hatalmasságok és kormányzatok szörnyű és megbocsáthatatlan tettei, intézkedései következtében időről időre kisemberek ezrei, százezrei, olykor milliói váltak áldozatokká, bűnhődtek, szenvedtek ártatlanul. Kis- és nagyhatalmú, elvakult karrierista akarnokok az emberiség történetének minden korszakában voltak, napjainkban is itt élnek közöttünk, s amíg a világ világ, addig – sajnos – a régiek után újak is jöhetnek, ezért a jóérezsű és emberséges többségnek éber figyelemmel, soha nem szűnő szívóssággal mindent el kell követnie azért, hogy a szélsőséges, ember- és emberiségellenes erők és egyének mindenfajta hatalomtól minél távolabb legyenek, minél messzebb kerüljenek. Ezért az egyének és a társadalomnak – okulásul és a jövő érdekében – nem csupán a dicső múlttal kell foglalkozni, a múlt bűneit is föl kell tárnai, hogy azok soha ne ismétlődjenek meg.

A szlovákiai magyar nemzetrészt 1945 és 1948 közötti sorsának, a hontalanság és jogfosztottság éveinek alaposabb megismerését és jobb megértését tűzte ki célul a Bibliotheca Hungarica Alapítvány azon pályázata, amely „Emlékek nélkül nemzetnek híre csak árnyék...” címmel a Vasárnap hasábjain látott napvilágot 1994 áprilisában. A pályázat meghirdetése annak ellenére sem volt fölösleges, hogy az utóbbi időben több kiadvány (antológia, dokumentumgyűjtemény, tanulmánykötet) és nagyszámú cikk, riport, írói szociográfia is „vallatóra fogta történelmünknek ezt az új, 1945 utáni Mohácsát” (19), ugyanis a fölhívás arra buzdított, hogy a deportálás-kitelepités eseményeit, körülményeit megörökítő igaz történeteket, prózai visszaemlékezéseket, költeményeket, verses krónikákat és különféle dokumentumokat (fényképeket, leveleket stb.) gyűjtsenek a pályázók. A meghirdetett téma fontosságát és a közreműködők (elsősorban az ötletgazda-kötetgondozó *Zalabai Zsigmond*, továbbá *Cséfalvai Eszter*, *Szilvássy József*, *Vox Nova Rt.* Kiadó) munkájának eredményességét egyaránt ékesen bizonyítja az a tény, hogy a pályázati felhívás óta még egy év sem telt el, s íme – a beküldött és megszerkesztett anyag alapján – immár kézbe is vehetjük a hontalanság éveit feltáró kiadványok egy újabb, becses értékű kötetét.

Már a könyv címe és címlapja is érzékelteti, sugallja a kiadvány tartalmát, és szomorúságot ébreszt. A magyar nyelv értelmező szótára c. munkában a *jeremiád* címszó 1. jelentésének megadásánál a következőket találjuk: „A XVI. század protestáns vallásos-hazafias költészetének jellemző terméke, ill. műfaja: Jeremiás próféta siralmainak komor hangján szólal meg benne a magyarság romlásának, pusztulásának fájdalma; siralomének.” Meggyőződésem, hogy aki elolvassa a *Magyar jeremiádot*, velem együtt pontosnak, találónak véli a könyv címét, hiszen témájánál fogva e kiadványban – szinte az első sorától az utolsóig – egy nemzetrészt szomorú sorsa, fájdalmas panasza és a jövője miatti aggodás fejeződik ki.

A kötetet *Janics Kálmán Fenyegetések sodrában* című tanulmánya indítja, amely elkülöníti és elemzi a szlovákiai magyarság Csehországba való deportálásának két szakaszát: az első (1945 szeptemberében) pozsonyi szlovák politikusok kezdeményezése volt, és a munkaképes férfiakra vonatkozott, a második hullám pedig az 1945. október 1-jei dátummal közzétett Beneš-féle dekrétum alapján következett be, ez „összállami jellegű volt, Prágából irányították, és a hadsereg hajtotta végre, indoklásképpen a 88-as dekrétumra, de a módszer gyakorlata az elveket deportálással és tömegrablással fokozta le, mert a családtagokat is besorozták, a vagyonek kobzást pedig írásban is közvetítették” (8).

Az igazságtalan deportálás mérhetetlen lelki és fizikai szenvedést okozott az érintett magyaroknak. A magyar állam éles tiltakozása és némi nemzetközi felháboro-

dás miatt a deportálást megszüntették, és 1947 áprilisától a lakosságcsere-egyezmény végrehajtása kezdődött meg, s ez egy évig tartott. Ennek során a magyarországi szlovákok önként jelentkezhettek áttelepülésre, a szlovákiai magyaroknak viszont kényszerből kellett Magyarországra költözniük. Hogy mindez mennyi gyötrellemmel, megpróbáltatással, hányattatással járt, arról beszédesen vallanak a közzétett visszaemlékezések, versek és egyéb dokumentumok.

A tornaljai *Viczen István*, akinek szüleivel és testvéreivel együtt Deresk községet kellett elhagynia, részletesen leírja kényszerű áttelepítésük és egy év utáni hazaszökésük történetét. Írása jól érzékelteti azt a hangulatot és állapotot, amelyet a deportálások híre és ténye a faluban kialakított, majd Csehországba való kiköltözésük viszontagságait így összegzi: „Ezt a kegyetlen és szívet marcangoló hatnapos, embertelen körülmények közötti utazást soha nem lehet elfelejteni. Csak azok tudják, akik részt vettek benne, hogy mennyi szenvedést és megaláztatást kellett kibírniuk abban a kegyetlen, zord téli időben a marhavagonokban” (31). Megérkezésük után pedig a megalázó „embervásár” következett, amikor a vasútállomásra kiérkező cseh gazdák válogatni kezdtek a testileg-lelkileg meggyötört magyarok között, azt nézve, hogy minél használhatóbb munkaerőt találjanak. Csoda-e, hogy előbb-utóbb, aki csak tehetett, hazaszökött csehföldről? A szökést azonban nem mindenki próbálta meg, így „több ezerre tehető azon magyar családok száma, amelyek a jobb megélhetés reményében és tartva az újabb megpróbáltatások és zaklatások borzalmaitól, ott maradtak Csehország földjén, s ott élnek ma is, akik azóta már sokan magyarnak sem vallják magukat, mert beolvadtak a cseh népek közé” (52).

Már majdnem ötven esztendeje annak, hogy a deportálások megkezdődtek, az akkor kapott sebek máig sem gyógyultak be igazán, hiszen a magyarságot ért bántódások, sérelmek – noha az 1950-es évek elejétől csillapultak – teljességgel sohasem szűntek meg. A szlovákiai magyar nemzetréssz – ahogy ezt *Viczen István* is megfogalmazza – szeretne végre honra lenni szülőföldjén: „Amíg a Kassai Kormányprogram érvényét nem veszti Szlovákiában, mi magyarok aligha nevezhetjük ezt a földet hazánknak. De itt élünk és dolgozunk, és ennek az országnak az asztalára tesszük a megszerzett javakat. És szülőföldünkön élünk hontalanul? Remélem, nem igazolódnak Tompa Mihály szavai, a Gólyához írt versének sorai, hogy: »Neked két hazát adott végzeted, Nekünk csak egy volt, az is elveszett«. *Czímer Péter* a *Felvidéki magyarok* című versében így fejezi ki a hontalanság érzését: .

*Földjén idegen lett, árva nép,
Vihar sújtotta rab-magyar,
Szereté bár mindenik rögét,
Szülőföldjén mégis hontalan.*

A kötet többi fejezete is megrázó képet fest a deportálás és a kitelepítés körülményeiről. Ahány szerző, annyi életsors, annyi változata a viszontagságoknak. *Budai Béla* sorsa sem volt hétköznapi: amerikai hadifogságból tért haza Ipolybalogra 1946 tavaszán, s mire legyengült szervezete megerősödött, és kezdte magát jobban érezni, 1947 januárjában egy vasárnapi szentmise után váratlanul két fegyveres katona termett mellette, és csak akkor szabadult meg tőlük ő és családja, amikor néhány nap múlva még rosszabb következett, ugyanis elrendelték deportálásukat, s egyik óráról a másikra el kellett hagyniuk házukat, falujukat.

Id. *Klebecska István* (Farnad) részletesen beszámol a deportáltak csehországi körülményeiről, a sérelmekről és villongásokról, amelyek a nemzeti érzésükben és személyükben is megbántott magyarok és csehek között időnként kitörtek. A hazatérés reményét többségük makacsul megőrizte: „...naponta szívszorongva vártuk az otthoni leveleket, a Žatecban összetalálkozott deportáltak híreit, remélve, hogy a nagyhatalmak majd csak rájönnek, hogy mi nem vagyunk háborús bűnösök, hogy mi soha nem politizáltunk, hogy minket igazságtalanul forgattak ki csekélyke javainkból, és hurcoltak, mint a rabszolgákat, kényszermunkára” (66).

A komáromi *Gunda Klára* írása a Magyarországra áttelepítettek sérelmeiről, különféle viszontagságairól ad számot. Családjának azért kellett megválnia Komáromtól, ahol évszázadok óta éltek-haltak őseik, mert édesapja nem volt hajlandó reszlovakizálni, szlováknak vallani magát; éppen ellenkezőleg: a kitelepítési bizottság előtt is bátran vállalta magyar nemzetiségét.

Az oroszokai *Mészáros Sándor*, aki a prózai visszaemlékezések kategóriájában I. díjat ért el a pályázaton, az „*Egy gyermek vallomásai*” című írásában a Magyarországra történt szökésének és magyarországi továbbtanulásának körülményeit idézi föl, mégpedig hitelesen és meghatóan. A háború utáni hontalanság éveit így jellemzi: „A politikai élet úgy alakult, hogy az államalkotó nemzet megfosztott bennünket jogainktól, földönfutóvá és hontalanná vált sok-sok magyar ajkú állampolgár. Sokat közülünk úgynevezett háborús bűnösként elhurcoltak kényszermunkára. A deportálással és a kitelepítéssel megbontották, szétszilálták a magyar lakosságú falvak egységét” (88). Olyan helyzet teremtődött, hogy sokakkal együtt anyanyelvén neki sem volt módja a továbbtanulásra, ezért választotta sorstársaival a Magyarországra szökést, a sok megpróbáltatást és a bizonytalanságot. Szívet melengető érzéssel olvastam, hogy a számtalan nehézséggel járó vállalkozásában mindig és mindenütt akadt néhány jóságos és segítőkész ember, aki fölkarolta és átsegítette a különböző akadályokon.

A pályázatra kéziratos versek és folklorizálódott szövegek is beérkeztek, és természetesen jórészt ezek is megtalálhatók a kötetben. Legtöbb költeménnyel *Czímer Péter*, *Csenky Lajos* és *Duba Lajos* szerepel. A kiadványba bekerült versek nemcsak dokumentumértékük miatt figyelemre méltóak, hanem egy részük esztétikai szempontból is. A deportálás keserveit átélve szinte mindegyik szerzőt megihlette – vissza-visszatérő témaként – a kényszerűségből elhagyott szűkebb haza szeretete és a szüntelen visszavágyódás érzése, de például *Czímer Péter Miénk e föld* című költeményében a szülőföldhöz való ezeréves jog öntudatos kifejezése is megjelenik:

*Miénk e föld! – Hisz benne nyugszik
Hős apáink hamvadó pora!
Minden, minden e földhöz köt,
Anyánk e föld! – Nem mostoha
Jött-ment nép vagyunk mi itt,
Szemünk a múltnak tengerében
Vissza: Egy ezredévre tekint!*

Az itt közölt mintegy harminc költemény jórészt irodalomtörténeti értékű fölfedezés is egyszersmind, keletkezésük és megmaradásuk némileg cáfolja azt a *Fábry Zoltán*tól származó megállapítást, amely szerint az 1945 és 1948 közötti évek a csehszlovákiai magyar irodalom fejlődéstörténetében a „némaság esztendei” voltak. Igaz ugyan, hogy a jogfosztottság, a hontalanság éveiben a felvidéki magyar irodalmi élet intéz-

ményrendszere (pl. könyvkiadása, sajtója) egyáltalán nem létezett, az irodalmi tudat azonban – még ha folklorizálódott (kéziratos) formában is – tovább élt, nem hunyt ki teljesen, sőt némelyik költeményben torokszorítóan hiteles képet festett a szlovákiai magyarság sorsáról, üldöztetéséről.

A kötetet a pályázat eredményhirdetése és értékelése zárja *A Látók Titka* című, utószónak tekinthető fejezettel, mindkettő *Zalabai Zsigmond* tollából.

A *Magyar jeremiád* c. kiadványt a szlovákiai magyarság önismerete, azonosság-tudata és jövőjének megőrzése tekintetében egyaránt becses értékű munkának tartom, olyan könyvnek, amely nem hiányozhat egyetlen szlovákiai magyar iskolából, könyvtárból és más közéleti, kulturális intézményből sem, de az is nagyon fontos és szükséges volna, hogy Magyarországra is sokfelé eljusson, mert nálunk viszonylag kevesen ismerik a Benes-féle dekrétumot és annak a szlovákiai magyarok egy részét is érintő következményeit. *A Látók Titka* című fejezetet pedig minden tanárnak és mindazoknak, akik a magyarságtudat kialakításán, formálásán – bármilyen minőségben is – munkálkodnak, külön is a figyelmébe ajánlom, mert minden szava erőt és hitet sugároz. Ezt a könyvet nem lehet meghatottság, együttérzés, elérzékenyülés és indulat nélkül végigolvasni. Teljes mértékben egyetérték *Zalabai*-val, aki így vall erről: „Nem szégyelljük bevallani: a kötelező bírálói hűvös-józan racionalizmus mellett is gyakran meghatódottan-elérzékenyülten, könnybe lábadó szemmel vagy éppen ellenkezőleg: fogcsikorgató-káromkodó indulatkitörések kíséretében, az elemi igazság meggyalázása miatt érzett fölháborodás-lázadás lávakitöréseivel a szívünkben olvastuk végig a pályázatunkra beküldött anyagokat” (179–180).

Dicséret illeti mindazokat, akik a *Magyar jeremiád* anyagának összegyűjtésében, összeállításában, megjelentetésében és a kiadás költségeinek előteremtésében közreműködtek. Külön is ki kell emelni *Zalabai Zsigmond* hozzáértő szervezői, szerkesztői és a pályázat anyagához kapcsolódó értékelő tevékenységét. *Zalabai* – értékes egyéni munkái mellett – már eddig is nemegyszer tanújelét adta annak, hogy kitűnő érzéke, tehetsége van értékes mondanivalójú, közérdekű munkák összeállításához, megszerkesztéséhez, a jelentős és aktuális témák fölismeréséhez, megtalálásához. Ezen könyvek sorát most egy újjal gazdagította.

A kötet egészére és megjelentetésének fontosságára is érvényesnek tartom azon gondolatokat, melyeket az egyik pályázó, id. *Klebecska István* a következőképpen fogalmazott meg: „A deportálás szenvedő alanyai lassan, de biztosan fogyatkoznak, az akkori fiatalok ma már megtört, idős emberek, mind kevesebbszer kerülnek szóba a deportálási emlékek. Azért kell a betű, az írás, hogy az utánunk jövők is megtudják: volt egyszer, a II. világháború után egy rettenetes nagy igazságtalanság a csehszlovákiai magyarokkal szemben, amikor is el akarták tépni a gyökereket, amelyek a szülőföldünkhöz kötöttek, földönfutóvá, hontalanná akartak tenni bennünket. Reméljük, hogy ez soha többé nem fog megisméltódni.” (*Vox Nova*, 1995.)

Izabó József